

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Institutiones Canonicae Sive Ius Ecclesiasticum

Wiestner, Jacob

Monachii, 1706

IV. De ejusdem Definitivæ Qualitatibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62656](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62656)

ARTICULUS IV.
De ejusdem Definitivæ Qualitate.

SUMMARIUM.

37. Sententia definitiva continere debet Condemnationem vel Absolutionem:
38. Non tamen exprimere istarum causam:
39. Nonnullis casibus & causis exceptis.
40. Eadem condemnandus, qui litem in judicio est contestatus, etiam Procurator:
41. Non tamen de Jure Canonico & in Camera Imperiali.
42. Sententia definitiva regulariter esse debet certa,
43. Pura, & non conditionata.
44. Conformis libello,
45. Et consentanea Juri.
46. Non valet contraria Juri Constitutioni.
47. Contra jus Litigatoris lata ferè subsistit.
48. Eadem conformis esse debet probabiliori sententia DD.
49. Etsi causam minus probabilem rectè suscipiat Advocatus.
50. Cum utriusque cause merita equalia sunt, locus non est gratificationi:
51. Sed divisione, transactione &c. lic componenda:
52. Nisi causa beneficiæ,
53. Vel litigantium alter possessor,
54. Vel alterius causa favorabilis sit.
55. Secundùm Acta judicialia contra privatam scientiam reus condemnandus est,
56. In Civilibus & Criminalibus minoribus:

57. Et Secundùm aliquos DD. etiam in majoribus & Capitis alibus causis.
58. Verius contra privatam scientiam condemnari nequit in his,
59. Et aliquando etiam in Matrimonialibus causis,
60. Sive Jus, sive ratio spectetur.
61. Contra Acta judicialia ex privata scientia reus condemnari non potest.
62. Nisi aliquando à Supremo Principe.
63. Omissas allegaciones Facti iudex non supplet:
64. Nonnullis casibus exceptis.
65. Pama, in iudices, per imprudentiam vel imperitiam,
66. Vel contra conscientiam suam male judicantes, Crvili,
67. Et Canonico Jure constituta.

Sententia definitiva, à iudice Competente, partibus presentibus, aut saltem citatis, debitò locò, tempore modòque prolata, continere debet Condemnationem vel Absolutionem, c. illa 3. de Accusat. Et l. 1. ff. de Re judic. sive per formalia, *Condemno aut Absolvo*, sive per virtualia & illis æquivalentia verba expressam; sic enim iudex Titium absolvisse, si eum Caio adori nihil debere: & vicissim condemnatis censetur, si eum solvere, vel, quod ab eo petitum est, prestare jussit, per claros textus l. *Quid tamen* 21. §. 1. ff. de Recept. arbitr. l. *Aut prator* 5. §. 1. Et l. de sententiis 59. pr. ff. de R. J. Ratio est: quia, cum ad actus formam, non certa, sed in genere duntaxat verba exiguntur, virtualia & æquivalentia sufficiunt, Bartol. in l. 1. cit. n. 4. & Speculat. Tit. de Sententia §. 2. num. 3. Unde cum isto Haunold. Tom. 5. de J. & J. Tract. 5. n. 34. nullam, in iudice nec sententiam forte docet, si iudex, super causa ad suum tribunal de-

bunal deducta pronuntiaturus, partibus prælegeret super ea expeditum Responsum) CT. nisi sub initium aut finem exprimeret, à se id approbari & secundum id pronuntiari.

38. Causam autem, quâ ad condemnationis vel absolutionis sententiam iudex permotus est, exprimi regulariter necessarium, imò consultum non est, cum; quòd in dubio ad eam iustâ causâ permotus esse præsumatur, c. In præsentia 6. de Renuntiat. & c. Sicut 16. in fine, hinc: tum verò; ne, qui condemnatus est, ab ipsa expressa ad appellandum & sententiam impugnamdam faciliè animetur, Felinus in c. Sicut cit. n. 22. ubi Panormit. n. 11.

39. Sed hoc, ut dictum, Regularè: non perpetuum est; quia in Criminalibus, præsertim excommunicationis & appellationis causis: & quando in pronuntiando à Jure communi, speciali Ordinatione, vel Statuto, aut recepta Consuetudine receditur, causas, ob quas censura illa a-liâve pœna infligatur, c. 1. de Sent. Excommunicat. in 6. vel in prima instantia lata sententia revocetur, c. Cum Bertholdus 18. hinc, vel à Juris communis &c. præscripto recedatur, arg. l. Sciendum ff. de Appellat. recip. exprimi, est necesse: eodèmodò, cum ab observatione iudicii, propter ineptam petitionem actoris in libello factam, reus absolvitur, & nonnullis aliis casibus, sententiæ causam exprimendam, cum Glossa in c. Sicut cit. V. Exprimatur & Speculat. §. 5. n. 14. rectè observat Laiman. in c. cit. n. 3.

40. Porrò sententia in eum, qui litem contestandò suo vel alterius nomine iudicium suscepit: & si illam contestatus est procurator, in eum, non in dominum ferenda sententia est, l. 1. C. de Sent. & interlocut. quia procurator, litem cum adversario contestandò, factus est dominus litis, l. Procuratoribus 22. l. Nulla 23. C.

C. 1. §. Licet, de Procurator. in 6. & cum eo quasi contraxit, atque iniit mutuum obligationem, l. Quacunq; 56. ff. de O. & A. eamq; ob causam, sicut citationes & similes actus judiciales in eum expediuntur, sicutià verba sententiæ in eum concipiuntur ac proferuntur, l. Si Procurator 9. ff. de Doli except. licet re ipsa & in effectu dominus intelligatur condemnatus, l. Etiam si 4. C. Mandati. Unde etiam, licet ipse condemnatur, executio tamen in bonis domini sit, & adversus procuratorem iudicati Actio denegatur, l. Si se non obtulit 4. pr. ff. de Re judic. Nisi sine mandato litigãrit, vel in rem suam procurator sit datus; hõc enim casu pro domino habetur: uti & si principali seu domino hæres extiterit, pr. cit. & l. Si quis 31. pr. ff. de Procurat. Speculat. de Sententia, §. 5. n. 6. Donell. Comment. Lib. 27. cap. 3. Perez in C. de Sent. & interlocut. n. 7. & Bruneman. in l. Si se non cit. n. 1.

Excipiuntur tamen causæ Criminales & Matrimoniales; in his enim, uti & in beneficalibus aliisque spiritualibus causis, sententiam in dominum, non in procuratorem concipiendam, in c. Hugrelam 24. de Elect. notant Glossa V. Oeconomus, Ant. de Butr. n. 45. Panormit. n. 10. & Laiman. n. 5. ubi cum Gonzalez in c. cit. n. 5. de Jure Canonico in aliis quoque causis sententiam in dominum absentem proferri posse: & in Camera Imperiali, in qualites omnes per procuratores agitantur, easdem (præterquam in causis injuriarum ad evitandam infamiam) semper in principales, seu dominos concipi. observat cum Gaill. Lib. 1. observat. 111. n. 3. ex præscripto ipsius Ordinationis, p. 1. Tit. 24. magis attendentis rem ipsam & effectum, quàm legum Imperialium subtilitates à JCT. Gentilibus adinventas; cum re ipsa cum adversario quasi contrahat & litem per
U u
proced

procuratorem contestetur ipse dominus; nam qui facit per alium, perinde est, ac si faciat per se ipsum, Regula est 72. in 6, Molina Tract. 2. de J. & J. disp. 551. num. 4.

42. Eadem sententia, siue in dominum, siue in procuratorem feratur, esse debet Primò Certa; ut quid, quantumque ad iudicetur, exprimat; etiam si de incerta quantitate sit actum, s. Curare 32. Institut. de Actionibus; cum is finis sententia sit, ut lis sopiatur: quod non fit, si pronuntiatio sit incerta, Perez in C. de Sent. Qua sine certa quant. Intelligi, si rei petitæ præstatio non pendeat ex electione debitoris, l. Ubi autem 75. §. 8. ff. de V. O. & S. Si quis 31. V. Huic autem, Institut. de Actionibus; & respectu rei principalis, de qua agitur: non respectu accessoriorum & expensarum; talium enim determinationem necessariam non esse, ex quotidiana praxi docet cit. Haunold, num. 43.

43. Secundò, Pura & non lata sub conditione, l. 1. §. 5. ff. Quando appell. quod per sententiam conditionatam non imponatur finis controversiæ: sed iudicium maneat in pendenti. Hoc tamen de conditione de futuro & omnino extrinseca, ut Absolvo te, si navis ex Asia venerit: non de conditione de præsentis, vel præterito est intelligendum; sub his enim, uti & sub conditione pendente ex iis, quæ in iudicio sunt, vg. absolvo, si juraveris, si privilegium, vel aliud instrumentum exhibueris, si tale statutum extat: Condemno te in centum, si non solveris intra decem dies &c. sententiam fieri posse, ex communi aliorum sensu docent cit. Perez n. 26. & Haunoldus n. 39.

44. Tertio, Conformis libello, Clement. Sape 2. §. Verùm, ibi, Juxta petitionis formam pronuntiatio sequi debet, de V. S.

c. Qualiter 24. ibi, Ut juxta formam iudicii sententia quoque forma dicatur, de Accusat. & l. Ut fundus 18. ff. Comuni divid. idque in tribus, Imprimis quidem in re, quæ petitur; ut, si libello intentatum est possessorium, super possessione, & non super proprietate pronuntietur. Nisi causa sit Criminalis; in hac enim iudex reum ad poenam, quæ sibi iusta videtur, condemnare potest et debet, quantumvis in libello eam non exprefferit, aut aliam infligi petierit accusator, cit. Maranta à n. 61. & Vallens. ad hanc Rubric. §. 3. n. 8. Deinde in causa petendi; ut, si res ex causa donationis, aut venditionis, in libello petatur, non ea alia adjudicetur. Demum in actione ut eam, quæ instituta est, iudex sequatur, esto, actor aliam pinguiorem habuisse, cit. Vallens. n. 8. & Haunold. n. 47.

Quarto, Conformis iuri: cui contraria sententia, etsi unanimes DD. calculò pro nulla habeatur, multum tamen interest, an ea alicujus Constitutionis, vel litigatoris duntaxat juri adversetur; cum ea, quæ sacrorum Canonum legumve manifestæ ordinationi expressè adversatur, ut, quæ pro valore ab impubere conditi testamenti, electionis celebratæ à suspensis, vel alienationis rei Ecclesiæ imobilis aut pretiosæ, à Prælato sine iusta causa vel debitis solemnitatibus factæ, pronuntietur ex ratione; quod impubes testari, contra l. Qua aetate 5. ff. Qui testament. fac. Suspensi eligere, contra c. Cum inter 16. de Elect. Prælati res Ecclesiasticas quascunque pro libito alienare possint, contra c. 1. c. Tua 8. de lit. quæ à Prælat. &c. textus, pronuntiatio ipso jure nulla est, c. 1. hic: & quia sententiæ nomen non meretur, l. Si se 4. §. 6. ff. de Re judic. in rem iudicatam non transt: & quantumvis appellatio non interponatur, revocari non tantum à superiore, sed

riore, sed ab eo etiam, à quo prolata est, giudice potest, *e. 1. cit. l. Si expressim 19. ff. de Appellat. & relat. §. l. 1. C. de Sent. & interlocut.*

Dixi, *Expressè, & Contra Jus manifestum.* Prius; quia, ut ipso Jure nulla sit sententia, lata contra Jus Constitutionis, necesse est; ut error Juris, puta, impuberem testari, suspensum eligere, Prælatum liberè alienare posse, in ipsa sententia exprimat, *l. Expressim cit. & hanc illi aduersari, non tantùm per argumentum deducatur, sicut in l. Prolata 32. ff. de Re judic.* Posterius; quia, si Jus, sive legis aut canonis sensus dubius sit & varios admittat intellectus, sententia contra ipsum lata ipso Jure irrita non est; cum ejusmodi lex aut canon non sit propriè dictum Jus; quia hoc esse debet manifestum, *can. Erat autem lex 2. dist. 4. Panormit. in e. 1. cit. n. 9. idem num. 12.* tradens de sententia, lata contra Decretalem seu Bullam Extravagantem, non elausam in Corpore Juris & de qua dubitatur, an sit recepta. Contra eam tamen, quæ Romæ duntaxat promulgata est, latam sententiam de Stylo Curie Romanæ pro nulla haberi, monet Cochier *de Jurisdic. Ord. in Exempt. p. 1. q. 50. n. 6.*

47. Contrà sententia lata contra jus litigantis, pronuntiandò v.g. testamentum, electionem, aut alienationem validam esse, ex falsa suppositione; quòd testator pubes, electores non suspensi, vel alienatio à Prælato ex justa causa & cum debitis solemnitatibus sit facta, etsi injusta sit, de Jure tamen subsistit: & si contra eam non appelletur, in rem judicatam transit, per *text. e. Cum inter 23. in fine §. l. 1. §. 2. v. Quodsi. ff. Que Sent. sine, appellat.* quia Juris præsumptio est, judicem rectè processisse, Panormit. *l. cit. num. 7.* ubi tamen rectè advertit, si talis sententia injustitia esset notoria, etiam ipsam irritam fore, *e. Inter ceteros 9. quòd in-*

justitiæ notorietas eam Juris præsumptionem tollat.

Quintò, sententia conformis esse debet communi, aut etiam probabiliori & usu receptæ Sententiæ Doctorum: ut cum Sylvestro *V. Opinio 9. 2. Soto Lib. 3. de Justitia q. 6. art. 5. & aliis docet Laiman. Lib. & tract. 1. cap. 5. n. 18.* Ratio est; quia judex à Republica constituitur cum expressa vel saltè in cita obligatione, pronuntiandi secundùm majora merita causæ: cujusmodi cæteris paribus sunt, quæ in meliori ratione & communi vel probabiliori DD. sententia fundantur: quod ipsum exposcere videntur, qui officium judicis implorant. Et profectò huic rationaliter irascetur, eumque injustitiæ redargueret, qui videret, se, quantumvis melioribus fundamentis nitatur, condemnari, causamque adjudicari aduersario, minus probabilia pro se afferenti, contra Regulam, *In Judicia non est acceptio personarum habenda, quæ est 12. in 6.*

49. Alia quàm Judicis ratio est Advocati, à quo patrocinium clientis, causam probabilem foventis, contra aduersarium probabilioribus fundamentis nixum suscipi potest, arg. à contrariis duobus ex *l. Rem non novam 14. §. 1. C. de Judicia* ubi causæ improbæ desperatæque & ex mendacibus allegationibus compositæ patrocinari prohibetur, Navarrus *Manual. cap. 25. num. 28. Guttierrez Lib. 1. Q. 2. Canon. cap. 13. n. 24. Lessius Lib. 2. de J. & J. cap. 31. n. 52. & alii.* Ratio est; quia advocati officium est, proponere ea, quæ sunt Juris & facti, & rationes, quæ faciunt pro cliente; ut judex, iis perspicitis & cum iis, quæ pro aduersario militent, collatis, officio suo melius fungatur. Quod cum eliens per se possit, etiam poterit per alium, juxta *Regul. 68. in 6. & maxime per advocatum, à Jure concess.*

U u u

concessum, ut vicariam operam præstet parti litiganti, Menoch, *de Arbitr. casu* 369. n. 1. Ubi

50. Dubium &, sicut frequentis usus, sic magni momenti quæstio est, pro quo pronuntiare iudex teneatur, quando, tam ratione, quam Juris & DD. autoritate consideratâ, æquè probabilem causam fovere uterque actor & reus videtur. Sunt, qui tali casu à iudice pro arbitrio, cui vult, parti causam posse adjudicari: & perinde, ut cum ad beneficium Ecclesiasticum vacans duo æquè digni præsentantur, gratificationi locum esse, velint. Et utinam in praxi nunquam amicitie, vel alteri necessitudini, aut sordibus plus, quam causarum meritis tribuatur! Quis enim non videt, quàm hoc alienum à natura Justitiæ? quæ exposcit; ut, sicut suum cuique, sic paria tribuantur iis, quorum paria merita & jus est æquale. Quàm à Divini Humanique Juris, personarum acceptionem à tribunalibus arcen- tis, Regulis remotum? Quàm parùm conveniens officio Judicis? à quo procul abesse debet omne iudicium pendens ab affectu, aliunde quàm à causæ meritis procedente. Quàm non consentaneum iusto desiderio atque expectationi litigantium? quorum unus merito indignaretur, si, cum æquale jus haberet cum altero, minus, quàm ille, aut hic totum & ipse nihil consequeretur.

61. Quare cum Suarez *de Charitate disp.* 13, *de Bello* 6. n. 4. Sanchez *Lib. 1. Moral. cap. 9. n. 45.* Laiman. *cit. cap. 5. n. 16.* & Haunold. *Tom. 5. de J. & J. Tract. 2. n. 9.* & aliorum TT. communi & certa sententia statuendum est, tali casu iudici regulariter à sententia, pro alterutra parte ferenda, abstinendum: & partis utriusque meritorum omnimodam æqualitatem, & ex ista proveniente juris incertitudinem declarandam: &, vel causam re-

ferendam ad iudicem superiorem, vel litigantibus suggerenda media & modo, quibus ex ipsorum consensu controversia terminetur; cujusmodi sunt compromissum in arbitros, ab ipsis, vel à iudice eligendos, rei litigiosæ divisio, vel si hæc non admittat, transactio, aut amicabile compositio: vi cuius unus litigiosam, alter aliam rem, vel certam pecuniæ quantitatem consequatur.

Neque rei ita litigiosæ paritas ulla est cum beneficio Ecclesiastico; hoc enim colligantium uni adjudicatur partim; quòd hoc ex natura & institutione sua undantaxat, & sine diminutione vel divisione, debeat conferri, *c. The 20. de Prob. & c. Unic. Ut benef. sine dimmut. & neq;* fortis committi, neq; *c. Ecclesia 3. de Sorites*, super eo transigi, vel ulla pacto iniuri valeat, *c. Super eo 7. de Transact. & c. fm. de Probis*; ut proinde minimè mirum, sed necessarium sit, id totum uni adjudicari; partim verò; quòd ex duobus idoneis ad id præsentatis neuter jus reale & absolutum, sed à superioris electione dependens habeat; ut proinde in eo unus sine alterius injuria &, quem ordinarius vult, iniuri possit: etsi, uni ita adjudicari non valeat res litigiosa, cum, quæ uterque assertit, æquè probabilis, & merita paria sunt, Palao *Tract. 1. disp. 2. p. 10. n. 2.*

Dixi, *Regulariter*; quia non defunt casus & causæ, quibus, etsi probationes & ex his orta utriusque partis merita paria sint, iudex tamen pro altera pronuntiare potest ac debet: & In primis quidem, cum litigantium pars altera est in possessione; in hac enim defendenda est, donec de adversæ partis jure constet, *c. Ex literis 3. V. Quod si, de Probat. & l. fm. C. de R. V.* Deinde in causis favorabilibus; ut sunt matrimonii, testamenti, dotis, libertatis, alimentorum, viduarum, pupillorum &c. pro quibus in pari probabilitate & dubio contra

contra eos pronuntiandum, patet ex *o. fm. hic.* Demum in causis Criminalibus; in his enim sententiam pro reo, quantumvis ejus innocentia minus probabilibus argumentis defendatur, ferendam, communis sensus DD. & ratio est; quòd Respublica minus lædatur absolutione nocentis, quam innocentis condemnatione, *l. Absentem 5. ff. de Panis;* & propterea ad illam, quam hanc Jura sint proniora, *l. Semper 9. ff. de R. J.* imò ad hanc exigant probationes luce clariore, *l. fm. C. de Probac.*

65. Sextò, ferenda sententia est secundùm publicas Allegationes & probationes factas in judicio, *can. Judicet 2. q. 7. & l. Illicitas 6. §. 1. ff. de Offic. Presid.* Ubi Dubium & TT. pariter ac JCT. torum in diversâ euntium, maximis studiis agitata controversia est, an iudex condemnare valeat reum, per testes aliàsve legitimas probationes convictum: quem tamen ipse, privatâ & certâ scientiâ, novit esse innocentem. Qua in re

Convenit inter omnes, adhibenda iudici omnia media, quibus reus liberetur; ut, testium aliarumque probationum falsitate detectâ, de veritate constet: vel reus clam fugâ sibi consulere possit: vel causâ remissâ ad superiorem, coram ipso innocentiz sibi cognita testimonium perhibendum, *S. Thomas 2. 2. q. 64. art. 6. ad 3. & Cajetanus ibid. q. 67. art. 2.*

66. Convenit etiam inter plerosque, casu, quò de probationum, quibus reus convictus est, falsitate constare non potest, reum condemnari posse in causis Civilibus: imò etiâ in Criminalibus minoribus, quibus agitur de multâ pecuniaria, privatione officii & similibus pœnis infligendis. Ita contra Panormit. *in c. Pastoralis 28. §. Quia verò, de Offic. deleg. n. 8. Imola in l. A Drus 15. ff. de Re judic. Lessius Lib. 2. cap. 29. n. 84. & Laiman. Lib. 3. Traç.*

6. cap. 2. n. 8. Ratio est; quia ex una, pœnes Rempubliam est dominium altum in hac bona; ut ea subditis, pro pace & tranquillitate publicâ conservandâ, ut dictum *Lib. 1. Tit. 2. n. 55.* possit auferre: ex altera verò parte, leges ac statuta, iisque præscriptum Judiciorum Ordinem in sententiis ferendis observari, interest Reipublicæ: ad cuius pacem & felicitatem ejus observatio plurimum confert. Unde privatus, licet innocens, bonis suis &c. potius privandus est, quam cum damno publico ab illorum Ordine recedatur.

In causis autem Criminalibus Capitalibus, quibus agitur ad pœnam mortis, aut mutilationis, innocentem ita convictum condemnari posse, cum *S. Thomas 2. 2. q. 67. art. 2.* defendunt Navarrus *Manual. cap. 25. n. 10.* Clarus *§. fm. q. 66. n. 2.* Covarruvias *Lib. 1. Var. cap. 1. n. 3.* & moventur Imprimis illò Deuteronomii, *In ore duorum vel trium testium peribit, qui interficietur, cap. 17. V. 6.* Deinde, Rescriptò Innocentii III. *§. Quia verò cit.* Ordinarium obligantis ad executionem sententiæ delegati, etiamsi eam injustam sciat: & effatò *S. Ambrosii* relati *can. Judicet cit.* Ubi *Bonus iudex,* inquit, *nihil ex arbitrio suo facit & domestica proposito voluntatis, sed juxta leges & jura pronuntiat.* Tertio; quòd iudex gerat personam publicam, quæ ex officio suo secundùm publicam, non privatam, notitiam debet judicare; ne aliàs via aperiat iudicibus, affectus suos & injustitias privatæ scientiæ obtentu palliandi. Demum; quòd ob bonum commune licitum sit, occidere innocentem; sicut contingit in expugnatione turris, in qua plures sunt innocentes: imò aliquando ob bonum privatum; sicut accidit in cæde furiosi aggressoris. Cur non idem liceat ad tuendum Ordinem Judicium, ob bonum publicum & publicis legibus præscriptum.

U u u 3

scriptum. Ita DD. *citt.* quorum Opinio, etsi magnâ

68. Majori tamen probabilitate niti semper visa est sententia *citt.* Panormit. & Imolæ, negantium, reum, quantumvis probationibus in speciem legitimis, v.g. duobus vel tribus testibus omni exceptione maioribus convictum, ad eiusmodi poenam posse condemnari: quam cum *citt.* Lessio n. 78. & Laiman n. 8. ex RR. propugnant Card. Lugo de J. & J. disp. 37. n. 45. Haunold. *citt.* 17. art. 2. n. 39. & Pirthing ad Rubric. de Officio Judic. n. 10. Rationem reddunt partim; quia Magistratus humanus non est dominus vitæ ac membrorum: sed hoc reservatum est soli Deo: *Non est alius Deus præter me: Ego occidam & ego vivere faciam*, Deut. cap. 32. V. 39. *Tu es domine, qui vitæ & mortu habes potestatem*, Sap. cap. 16. V. 13. Deus autem ipsi non dedit potestatem occidendi innocentem, *Insontem & iustum non occides*, Exodi cap. 23. V. 7. Unde à Magistratu humano, qui est minister Dei, à quo acceptum gladium portat, Roman. cap. 13. V. 4. neque per legem, neque per sententiam præcipi potest; ut, qui scitur esse innocens, occidatur; quia aliàs egrederetur limites sibi concessæ potestatis: partim verò, quia innocentem propriâ, aut ab alio, quàm à Deo, vitæ ac membrorum domino, acceptâ potestate directè occidere intrinsicè malum non minus est, quàm carnaliter cognoscere non suam; ac proinde, sicut ad hanc accedere non licet certò scienti, eam suam non esse, etsi suam esse legitimè probaretur, & à iudice pronuntiaretur: ad eamque ut suam cognoscendam per censuras Ecclesiasticas compelleretur, c. *Literas* 13. §. *Porro*, de Restit. Spoliat. & c. *Inquisitioni* 94. de Sent. Excommunicat. ita etiam mortis sententiam ferre, & latam etiam exequi non licet in eum, qui privatim inno-

cens esse certò, scitur. Neque, ut aliqui asserunt, verum est, eum, qui publicè probatur nocens, non esse innocentem; quia alienæ calumniæ nocentem facere non possunt: & si possent, nocens etiam fuisset Susanna, quam sacer textus pronuntiat innocentem, Daniel. cap. 13. V. 51.

Utraque hæc ratio, sicut ad mortis vel mutilationis poenam condemnatum eum, qui privatim innocens esse scitur, ita etiam pro coniugii valore aut nullitate secundum allegata & probata pronuntiarum non posse, evincit à iudice, qui privatam, sed certam scientiam habet de valore eius, quod esse nullum: & de nullitate eius, quod validum esse, in iudicio est probatum, cum; quia corporum matrimonio coniungendorum dominum Deus sibi reservavit: & Magistratui humano eorum legitimè coniunctorum vinculum solvendi, aut istò corpora inhabilia coniungendi non contulit potestatem: tum verò; quia, legitimè coniuge relicto alteri copulari, & non suam carnaliter cognoscere, intrinsicè malum est, ullòque iustitiam vel permissione humanâ licitum fieri non potest, Matth. cap. 19. V. 6. c. *Literas* cit. §. *Porro* & V. In primo c. *Inquisitioni* cit. Quæ causa est, cur, etsi revera non sint, causas tamen Criminalibus æquiparentur Matrimoniales, quibus de initi coniugii valore agitur vel nullitate, arg. c. *Causa* 9. de In integ. restit. Baldus in c. *Ad nostram* 12. de Probat. & Gaill. Lib. 2. observat. 94. n. 1.

Pro contraria Opinione allegata, 60 quamcunque veri speciem, illam tamen persuadendi vim non habent; quia ex Deuteronomio allatus textus Imprimis non procedit de casu, quò de accusati innocentia iudici certò constat, argumentò alterius textus, ex Exodo deprompti. Dein eò solummodo cavetur; ne unquam interficiatur, qui non duorum saltem vel

erium testimonio est convictus: non laudem præcipitur; ut, qui iis est convictus, semper occidatur; quis enim aliàs locus foret *can. Prasul 2. q. 4.* & aliis sanctionibus Ecclesiasticis, plurium testimonium variis casibus exigentibus, *c. Licet 23. de Test. Sacerd.* Minus quàm textus facer urget Innocentii III, Rescriptum *S. Quia verò cit.* quia istè sermo non est de sententia mortis aut mutilationis; cum talem Papæ delegatus, utpote clericus, nequeat proferre, *can. 1. dist. 51. C. e. Sententiam 9. Ne clerici vel Monachi.*

Pronuntiatum Ambrosianum, sicut tertio loco adductaratio, secundum notitiam publicam procedendum persuadet, quando agitur de rebus obnoxiiis Reipublicæ sive potestatis humanæ dispositioni: qualis cum non sit vita innocentis, hunc, sicut obstante publica notitia summo Principe inferior iudex non valet absolvere, ita contra propriam conscientiam non poterit condemnare. Neque inde periculum est; ne aperiatur via palliandi injustitias; quia, ut taceam, quòd hujusmodi casus rarissimus & pene Metaphysicus sit, iudici, allegatis & probatis contrarium asserenti, si assera non probet, & des in externo Foro non adhibetur.

Ad ultimum expedita responsio est; quantumvis enim licitum sit, innocentem occidere indirectè; directè tamen id non licet extra casum, id exigentis necessariæ defensionis, quò vim vi propulsare licet; ac proinde furiosum aggressorem, materialiter duntaxat nocentem, inculpatae tutelæ moderamine observatò, occidere à natura est permillum, *can. Jus Naturale 7. dist. 1. c. Significasti 18. S. fm. de Homicid. C. l. 1. ff. de J. C. J.*

61. Dubium contrà secundò est, an condemnari valeat reus, qui privatim scitur nocens, si innocens esse legitime probetur. Certum est, condemnari non posse

à iudice inferiore; quia iste observare debet legibus præscriptum Ordinem Judicarium: cuius violatio plus obest Reipublicæ, quàm ei nocere possit absolutio nocentis, *l. Absentem 5. ff. de Panis.*

A iudice autem supremo, sive Principe condemnari eum posse, cum Felino in *S. Quia verò cit.* docet Covarruvias *cit. cap. 1. n. 7.* quòd sit supra leges, *l. Princeps 31. ff. de LL.* & propterea ad earum observantiam, præsertim tali casu, non adstringatur. At melius cum Lessio *cit. cap. 29. n. 94.* id hunc ordinariè posse, negat *cit. Haunold. n. 28. arg. can. 1. C. can. Judex 2. q. 1.* quia Princeps saltem secularis, regulariter majorem potestatem non habet, quàm in eum transtulit Respublica: quæ, ne ei viam sterneret ad tyrannidem, probabilius eos duntaxat occidendi potestatem contulit, qui nocentes esse, publicè convincerentur. *Ordinariè*, inquam; quia excipiendus est casus, quò grave damnum ipsi, aut Reipublicæ immineret ab occulto proditore vel infidiatore, in quem ob potentiam judicialiter procedi non potest; talem enim à Principe, certam criminis notitiam habente, è medio tolli posse, communis sensus est DD. quod id exigere videatur necessaria defensio sui ac Reipublicæ, ipsi permilla Jure Naturali, *cit. Lessius n. 100. & Lugo n. 52.*

Dubium tertio est, an iudex allegaciones à partibus omittas ex officio supplere, & secundum eas pronuntiare possit. Quia in re satis conspirantibus DD. suffragiis approbata, & *l. Unica C. Ut qua desunt advocatis Sc.* insinuata distinctio est inter ea, quæ sunt Juris & Facti; etsi enim iudex legem vel canonem, uti & statutum vel consuetudinem receptam, à parte vel ejus advocato omittam allegare, *l. cit. clarè*, & non obscurè permittatur *c. Bona 3. junctà Glossà V. Curavimus allegari,*

legari. de Postul. Pralat. quòd aliàs ferre nequeat sententiam Juri conformem, contra c. 1. hanc Rubr. & l. fin. in fine, C. de Appellat. Ea tamen, quæ sunt Facti, supplere & allegare non potest; quòd hæc dicere à partibus, non eas docere debeat: & si suppleat, se suspectum reddat & obnoxium recusationi, Panormit. in c. Bona cit. n. 9. & Bartol. in l. Unic. cit. n. 2. Quare judex quidem, cum leges ad propositum minus facientes allegantur, aliis ad id magis accommodatis uti, loci speciale statutum proferre, & secundum id pronuntiare potest: regulariter tamen proponere non debet exceptiones, v. g. doli, metus, producere testes, instrumenta &c. ne, quòd alteri æquè plus faveat, à partium altera tanquam suspectus, merito recusetur.

64. Dixi, Regulariter, non semper; quia non pauca, quæ in facto consistunt, ex officio à judice supplenda, commemorant cit. Panormit. n. 9. & Laiman in c. Bona cit. n. 2. Veluti primò, quæ ipsi, ut judici v. g. ex confessionibus vel attestationibus legitime receptis, ex instrumentis à parte productis, & aliis in judicio actis sunt nota. Secundò, quæ sunt notoria; ac proinde non indigent probatione; ut, si actorem, procuratorem, testem excommunicatum ex officio repellat, c. Excommunicationem 12. de Except. & c. 1. ibid. in 6. Tertio, quæ in animarum periculum vergunt, v. g. impedimenta matrimoniorum; ne ista contrahantur. Quartò, in causis piis, puta, Ecclesiarum, pupillorum, aliarumque miserabilium personarum. Quintò, cum adversus contumaciter absentem proceditur ad sententiam definitivam, in ipsius juræ inquirere, & pro ipso ea etiam, quæ ad factum pertinent, in judicio supplere judex potest, Panormit. l. cit. Plures casus & latè dabunt Matth. Stephanus de Offic. Jud. Lib. 3. à cap. 5. &

ex eo Haunold. Tom. 5. de J. & J. Tract. 2. à n. 3.

Dubium quartò est de pœna judicis, malè judicantis. Ita autem judicari ab eo contingit, si careat gemino sale, Scientiæ unò, altero Conscientiæ, Bald. in l. Hæc lege 2. C. de Sent. ex brev. recit. n. 7.

Si sale Scientiæ carens per imprudentiam, vel imperitiam malè judicavit, ad litis sumptus, aut æstimationem, sive damnum & interesse parti læsæ præstandum condemnatur: non quidem in solidum, sed in quantum, considerata culpa, æquum visum fuerit Religioni ejus, qui ea de re pronuntiabit, pr. Instit. de Obligat. ex quasi delictis, l. Si quis 5. §. 4. ff. de O. & A. & l. fin. ff. de Var. & extrarad. cognit. nisi imprudentia & imperitia sit ex culpa lata; cum enim ista dolo æquiparetur, l. 1. §. 1. ff. Si mens. fals. mod. dix. & dolo præsumptus nuncupetur, ex ea malè pronuntians judex in solidum obligatur, Decius in l. 1. §. 1. ff. Hæc autem, ff. Quod quisque jur. in alt. n. 3. Clarus §. in 4. §. n. 2. Menoch. de Arbitr. casu 319. n. 5. & Gaill. Practic. Lib. 1. observat. 153. n. 4. Neque ab hac pœna judicem liberat; quòd à sententia per imprudentiam vel imperitiam lata, pars læsa appellare, cum facile posset, intermiserit: imò appellatio ab ea fuerit interposita & delerta, Panormit. in c. Sape 44. de Appellat. n. 17. ubi Decius n. 10. & cit. Menoch. à n. 10.

Si salè conscientiæ carens malè judicavit dolo, interest, an gratiâ, timore, odiove ductus, vel pecuniâ corruptus malè judicavit; cum, si priori modo id fecit, ex delicto ad litis æstimationem & omne damnum atque interesse in solidum reneatur & condemnatur, l. Filiusfamilias 15. ff. de Judicis, ubi Petr. Barbola à n. 47. & Bruneman. n. 6. Si posteriori modo & pecuniâ corruptus malè judicavit in causa pecuniariâ, ultra omne litis damnum restituitur.

restituendum parti læsæ, l. fin. C. de Pena jud. qui malè jud. ejus, quod datum est, triplum, & duplum ejus quod promissum est, à Comite rerum privatarum exigi ab eo potest: fitque infamis. Si verò ita judicavit in causâ Criminali, confiscatis omnibus bonis, in exilium mittitur, *Auth. Sed novo, C. Rubr. cit. & Novell. 124. cap. 2. cit. Menoch. casu 342. à num. 15. & Bruneman in Auth. cit. à n. 14.*

67. Imperialibus his accessit Constitutio Canonica ab Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi edita, & relata c. 1. in 6. quâ, cum iudices Ecclesiasticos monuisset, sollicitè curandum & attendendum, *Ut in causarum processibus nihil vendicet odium, vel favor usurpet, timor exulet, premium & expectatio premii justitiam non evertat, sed stateram gestent in manibus, lances appendant aequo libramine, & in concipiendis sententiis & ferendis præ ocula habeant solum Deum, subiecit, Si quis autem iudex Ecclesiasticus ordinarius aut etiam delegatus fama sua prodigus & proprii persecutor honoris contra conscientiam & contra justitiam in gravamen parti alterius in iudicio quidquam fecerit per gratiam vel per sordes, ab executione officii per annum noverit se suspensum, ad estimationem litis parti, quam læserit, nihilominus condemnandus &c.*

Quæ nova & pœnalis Constitutio strictam exposcit interpretationem & ultra verborum propriam & Juridicam significationem trahenda non est; ut eâ prodita suspensio ab officio, sive ab executione Ordinis ac Jurisdictionis, non solum ad suspensionem à beneficio non extendatur: sed non afficiat arbitros commissarios; cum hi veri iudices non sint, *Glossa in c. cit. V. In iudicio*: Neque iudices Seculares, cum; quia eâ de solis Ecclesiasticis est sermo; tum verò; quia suspensio laicos ligare nequit, *Glossa ibid.*

V. Ecclesiastici: Neque ex Ecclesiasticis comprehendat Episcopalis Ordinis Prælatos, juxta c. *Quia periculosum 4. de Sent. excom. in 6.* Neque etiam alios iudices Ecclesiasticos, per solam imprudentiam, vel imperitiam malè iudicantes; cum lata sit in eos, qui gratiâ, timore, vel odio ducti, vel præmio, sive pretiò datò, promissivè corrupti injustam sententiam ferunt, *Glossa magna in c. cit.* Neque etiam Auditores vel Executores; cum hi propriè iudices non sint, *Glossa V. In iudicio cit. & Joan. Monach. in c. cit. à n. 8. ubi Laiman n. 1. & ad hanc Rubr. Pirrhing n. 119. not. 2. qui cum Franco in c. cit. n. 5. in iudiciis Ecclesiasticis ad contrahendam suspensionem exigunt Imprimis; ut malè iudicent contra conscientiam simul & contra iustitiam, & non sufficere, aiunt, si contra conscientiam suam iuste, vel iniuste secundum conscientiam suam iudicent malè. Deinde; ut sententia ita lata litigantium partium alteram grave; & non sufficere, asserunt, si earum alteram extra iudicium, vel iniuste alios vgtabellionem, testem, nuntium graveant. Demum; ut litigantium alteram iniuste & contra conscientiam suam iudicandò graveant gratiâ, timore, vel odio ducti, vel corrupti pecuniâ istiusve promissione.*

ARTICULUS V.

De Re Judicata;

SUMMARIUM.

68. In hanc Sententia transit, si ab ea non appelletur,
 69. Ex tacito partium consensu.
 70. Excipitur Sententia I qua nulla,
 71. II, Aut lata est pro vel contra valore & arimonij;
 72. Hac enim tractatur
 X x x 73. Quam